

УДК 343.541

Роксолана Гуцул

аспірант кафедри кримінального права і процесу,
Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”,

Світлана Якимова

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу,
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
s_v_volk@ukt.net

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ’ЄКТІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

<http://doi.org/10.23939/law2020.26.242>

© Гуцул Р., Якимова С., 2020

Проведено кримінологічний аналіз діяльності суб’єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. Виокремлено ключові ознаки таких суб’єктів, наведено їх класифікацію. Розглянуто методи діяльності спеціальних суб’єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. Наголошується на важливості використання методу переконання. Систематизовано форми діяльності суб’єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх за особливостями наданих повноважень. Окрему увагу приділено формам індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, що застосовуються громадськістю. Акцентується увага на доцільності подальшого розвитку форм, методів індивідуальної профілактики з урахуванням демократичних перетворень у державі, а також кращих зразків вітчизняного й зарубіжного досвіду.

Ключові слова: неповнолітній, загальні та спеціальні суб’єкти, корисливо-насильницький злочин, індивідуальна профілактика, форми, методи, заходи.

Постановка проблеми. Протидія злочинним проявам неповнолітніх завжди перебуває у центрі наукової уваги та належить до пріоритетного напрямку сучасної протидії злочинності в Україні. Кримінально-правова політика злочинності неповнолітніх має свої особливості. Передусім це стосується об’єктів і суб’єктів індивідуальної профілактики, характеру заходів протидії, вибору методів і форм індивідуальної профілактики злочинів, зокрема корисливих. Це доволі комплексна та кропітка робота у напрямку зниження рівня та суспільної небезпеки злочинних проявів неповнолітніх, у тому числі корисливих. У публікації не випадково акцентується увага на корисливих злочинах, адже вони належать до одного з найпоширеніших видів, які вчиняють неповнолітні.

Важливою умовою ефективності такого виду юридичної практики є ретельне розроблення теоретичних засад індивідуальної профілактики злочинів неповнолітніх і зокрема корисливих.

Аналіз дослідження проблеми. Численні кримінологічні аспекти злочинних проявів неповнолітніх досліджувалися у наукових працях О. Г. Колба, О. Є. Михайлова, В. Ф. Мороз, Н. М. Пісоцької, Н. В. Шость, Н. В. Яницької та ін. Зокрема щодо особливостей індивідуальної профілактики – це наукові праці Ш. А. Бабаєва, М. В. Костицького, В. А. Лелекова, Е. В. Кошелевої, М. І. Остапенко та ін. Разом з тим, переважна більшість досліджень, які були присвячені діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, не узгоджуються з чинним законодавством України. До того ж, зважаючи на небезпечні тенденції сучасної злочинності неповнолітніх, дана тематика потребує подальшого кримінологічного аналізу.

Мета статті полягає у проведенні кримінологічного аналізу діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх – це системна діяльність, що складається з суб'єктів, об'єктів, форм, методів, заходів відповідного характеру. Зокрема, Ю. Д. Блувштейн запропонував виділити такі основні ознаки суб'єктів Індивідуальної профілактики : профілактики злочинів є прямою функцією їх діяльності; наявність взаємозв'язку з іншими елементами системи по “горизонталі” (координація) і по “вертикалі” (субординація); реалізація заходів-дій відбувається за командним принципом з боку керівних органів системи; вибір варіанта поведінки визначається конкретним станом об'єкта впливу і межами, заданими системою [1, с. 30]. При цьому, на переконання ученого, органи, організації чи їх представники, які не володіють хоча б однією з названих ознак, не можуть вважатися суб'єктами профілактики злочинів. Погоджуючись з цим варто уточнити, що наведене стосується в основному лише спеціальних суб'єктів профілактики, у тому числі індивідуальної з метою недопущення вчинення неповнолітніми корисливих злочинів.

Отже, на практиці профілактику злочинів неповнолітніх, утому числі корисливих, реалізують суб'єкти з різним спектром повноважень і, зокрема: державні органи та установи, громадські організації і формування, посадові особи й інші працівники - представники цих органів, установ, організацій і формувань, окремі громадяни та ін. Зважаючи на це, їх можна розподілити на такі групи: а) органи та організації, які керують, спрямовують, координують діяльність щодо індивідуальної профілактики корисливих злочинів; б) органи та організації, які безпосередньо реалізують індивідуально-профілактичні заходи (до прикладу, МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціальні громадські організації); в) суб'єкти для яких індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх не є основоположною функцією, а здійснюється побіжно, по відношенню до основного виду їх діяльності (до прикладу, заклади освіти, охорони здоров'я, адміністрації підприємств, установ, організацій, де працюють неповнолітні тощо).

Класифікуючи суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, слід враховувати те, що, по-перше, всі вони відрізняються один від одного, але функціонують у взаємозв'язку, тим паче, що існує їх своєрідна ієрархія; по-друге, кожний суб'єкт наділений своїми повноваженнями (є носієм певних прав і обов'язків).

У кримінологічній теорії найбільшого поширення набула класифікація суб'єктів, зокрема індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, що передбачає розподіл останніх на дві групи: 1) загальні суб'єкти, які здійснюють даний вид юридичної практики додатково до основного виду їх діяльності; 2) спеціальні суб'єкти, для яких індивідуальна профілактика й, зокрема корисливих злочинів неповнолітніх, є провідною чи визначальною функцією їх діяльності. Остання – найдієвіша ланка суб'єктів протидії злочинам, яка наділена спеціальними повноваженнями і засобами (поліція, служба безпеки, прокуратура, суди, спеціальні громадські формування тощо) [2].

Отже, системою індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є сукупність державних органів, громадських організацій та окремих громадян, які цілеспрямовано на різних рівнях і у різних масштабах здійснюють управління, планування чи реалізацію профілактичних заходів та з цією метою наділені відповідними правами, обов'язками.

Центральне місце у системі спеціальних суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх відводиться спеціально уповноваженим підрозділам поліції, які, на відміну від загальних суб'єктів, впливають на ширше коло об'єктів запобігання злочинам; активно взаємодіють з усіма іншими суб'єктами, надаючи їм необхідну кримінологічну інформацію щодо стану злочинності неповнолітніх у регіоні, категорії неповнолітніх, що потребують першочергового індивідуального профілактичного впливу, а також методичну й практичну допомогу в реалізації конкретних заходів; усувають криміногенні фактори, що впливають на вчинення неповнолітніми корисливих злочинів, та пред'являють законні вимоги іншим суб'єктам щодо необхідності належного виконання покладених на них функцій у сфері профілактики правопорушень неповнолітніх та їх соціального захисту.

Індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх передбачає застосування її суб'єктами ефективних методів і форм впливу на цю категорію правопорушників. З-поміж методів домінують два: переконання і примус. Зокрема перший – більш гуманний, оскільки спрямований на переконання людини в невідповідності та шкідливості протиправних вчинків. Натомість метод примусу, здебільшого, пов'язаний з правообмеженнями й репресивною діяльністю. Зокрема, щодо неповнолітніх правопорушників, метод примусу застосовується після того, як усі інші, менш жорсткі, не дали позитивного результату й не призвели до відмови неповнолітнього вчинити корисливий злочин.

Під формами індивідуальної профілактики злочинів, у тому числі корисливих, які вчиняють неповнолітні, розуміють науково обґрунтовану систему найдоцільніших засобів впливу на цю категорію правопорушників [3, с. 94]. Зокрема, спеціальні суб'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх провадять свою діяльність у таких формах: розроблення заходів; керівництво суб'єктами профілактики на підвідомчій території; координація діяльності державних і громадських органів з метою ефективної реалізації комплексних програм протидії злочинам; розроблення, затвердження комплексних планів профілактики правопорушень тощо.

У громадянському суспільстві важливою гарантією успіху індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є активна участь у ній громадських організацій, трудових і навчальних колективів та окремих громадян. До типових форм індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх належать такі: обговорення питань профілактики злочинів у навчальних і трудових колективах, де перебувають неповнолітні; закріпленням завдань профілактики у колективних договорах; застосування заходів громадського впливу до неповнолітніх із асоціальною спрямованістю, їх батьків, осіб, які їх замінюють, аби не допустити подальшої деградації і забезпечити корегування поведінки; проведення індивідуальних (групових) бесід, призначення куратора, наставника; участь у рейдах, патрулюваннях з метою зміцнення правопорядку [4, с. 320; 5, с. 65].

Окремі громадяни здійснюють індивідуальну профілактику корисливих злочинів неповнолітніх у таких формах, як недопущення будь-яких проявів негативного впливу на дітей та забезпечення належних умов для їх життя та виховання; запобігання пияцтву і наркоманії у побуті; своєчасне повідомлення працівників поліції про корисливі злочини неповнолітніх; шефство, наставництво над неповнолітніми, що перебувають на профілактичному обліку.

Профілактична діяльність громадськості весь час модернізується і ПОТРЕБУЄ належного інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення, а також урахування даних кримінальної статистики. До прикладу, у 2018 році з числа усіх злочинів проти власності, які вчинили неповнолітні (3980 злоч.), 77 % становили злочини проти власності (3050 злоч.) [6].

Суди як суб'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх реалізують свою діяльність у процесуальній (кримінально-процесуальній; адміністративно-процесуальній; цивільно-процесуальній заходи) та позапроцесуальній формі. Остання полягає у виступах з відповідними узагальненнями у засобах масової інформації, підготовці відповідних матеріалів для державних органів; направленні окремих ухвал тощо.

Заходи індивідуальної профілактики зазвичай виховного й роз'яснювального характеру та адресовані конкретному неповнолітньому спрямовані на психокорекцію деформацій його особистості з метою недопущення вчинення корисливих злочинів.

Висновки. Отже, індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх ПОСТІЙНО модернізується і вимагає належного інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення. Вибір суб'єктами форм та методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів має відбуватися з урахуванням стану розвитку особистісних деформацій неповнолітнього та умов його життя та виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блувштейн Ю. Д. Предупреждение преступлений. Минск, 1980. 202 с. 2. Миньковський Г. М. Теоретические основы предупреждения преступности. М., 1977. 256 с. 3. Перевищення влади та службових повноважень працівниками органів внутрішніх справ: аналіз причин та рекомендації щодо їх усунення: Посібник МВС України; В. Д. Сущенко, О. А. Лупало, І. Б. Шкутько, К. О. Забудський, В. М. Співак, В. О. Останін, О. В. Шаповалов. К.: НАВСУ, 2005. 123 с. 4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с. 5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35. 6. Звіт про злочинність на території України: офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL :<https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>.

REFERENCES

1. Bluvshstein Yu.D. *Preduprezhdenye prestupleniy* [Crime prevention]. Mynsk, 1980. 202 p. 2. Mynkovskiy H. M. *Teoretycheskiye osnovy preduprezhdeniya prestupnosti*[Theoretical foundations of crime prevention]. M., 1977. 256 p. 3. *Perevyshchennia vldy ta sluzhbovykh povnovazhen pratsivnykamy orhaniv vnutrishnikh sprav: analiz prychn ta rekomendatsii shchodo yikh usunennia*[Excess of power and official authority by law enforcement officers: analysis of the causes and recommendations for their elimination]: Posibnyk MVS Ukrainy; V. D. Sushchenko, O. A. Lupalo, I. B. Shkutko, K. O. Zabudskiy, V. M. Spivak, V. O. Ostanin, O. V. Shapovalov. K.: NAVSU, 2005. 123 p. 4. Zakaliuk A. P. *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka* [Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice]: U 3 kn. K.: Vydavnychi Dim "In Yurie", 2007. Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky. 424 p. 5. *Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei*[On bodies and services for children and special institutions for children] : Zakon Ukrainy vid 24.01.1995 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1995. № 6. P. 35.6. *Zvit pro zlochynnist na terytorii Ukrainy*[Report on crime in Ukraine]: ofitsiyni sait Heneralnoi prokuratury Ukrainy. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>.

Дата надходження: 24.02.2020 р.

Roxolana Hutsul

Institute of Jurisprudence, Psychology
and innovative education

Lviv Polytechnic National University

PhD student in the Department of Criminal Law and Procedure

Head of Department of Criminal Law

Svitlana Yakymova

Institute of Jurisprudence and Psychology
and innovative education

Lviv Polytechnic National University

Associate Professor of the

Department of Criminal Law and

Candidate of Law, Associate Professor

CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF SUBJECTS OF INDIVIDUAL PREVENTION OF SQUARE CRIMES OF MINORS

The article provides a criminological analysis of the activities of subjects of individual prevention of mercenary crimes of minors. Key features of the subjects are highlighted, their classification is made.

The methods of activity of special subjects of individual prevention of mercenary crimes of minors are considered. It is noted on the importance of applying the method of persuasion.

The forms of activity of subjects of individual prevention of mercenary crimes of minors are systematized, depending on the characteristics of the powers granted. Particular attention is paid to the forms of individual prevention of mercenary crimes of minors, which are used by the public.

Attention is focused on the appropriateness of the further development of forms, methods of individual prevention, taking into account democratic transformations in the state, as well as the best examples of domestic and foreign experience.

Key words: minor, general and special subjects, mercenary-violent crime, individual prevention, forms, methods, measures.